

**Διοργανώνοντας μία μουσειακή έκθεση: Προσεγγίσεις
Πολιτισμικής Διαχείρισης**
Θωμάη Νανάση, CultureAct
thomi.nanasi@gmail.com

Περίληψη: Στη εργασία αυτή γίνεται συνοπτική αναφορά στις απαραίτητες διαδικασίες που ακολουθούνται για τη σωστή διοργάνωση μιας μουσειακής έκθεσης, στις αρμοδιότητες των εμπλεκόμενων φορέων όπως και στους παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία ανάλογων εκθέσεων. Η συγκεκριμένη εργασία βασίστηκε σε μέρος των δεδομένων μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας που υποστηρίχθηκε τον Ιούνιο του 2012 στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο των Βρυξελλών όπου και απέσπασε διάκριση.

Λέξεις κλειδιά: Διαχείριση Πολιτισμού, Ashmolean Museum, Μουσείο των Αιγών, Μουσειακή Έκθεση

- **Τι είναι η Διαχείριση Πολιτισμού¹;**

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '80 οι αυξημένες ανάγκες για την επιστήμη της Διαχείρισης Πολιτισμού αλλά και η αύξηση των πολιτισμικών οργανισμών κατέστησαν αναγκαία την ανάπτυξη και τη διάδοση της ειδικότητας αυτής.

Η Διαχείριση Πολιτισμού καλύπτει όλες τις πρακτικές γνώσεις του management στους τομείς των τεχνών και του πολιτισμού. Αφορά το σχεδιασμό, την οργάνωση, τη καθοδήγηση, τη προβολή και τον έλεγχο ενός πολιτιστικού δρώμενου. Είτε αυτό γίνεται από δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα, φροντίδα του Διαχειριστή (Manager) Πολιτισμού είναι να εξασφαλίσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα λειτουργήσουν οι πολιτισμικές δραστηριότητες.

Εκτός από τους οικονομικούς παράγοντες και τον οικονομικό σχεδιασμό πρέπει ο Διαχειριστής να λάβει υπ' όψιν του παράγοντες μορφωτικούς, πολιτισμικούς, νομικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς, αλλά και θρησκευτικούς.

Στόχος της Πολιτισμικής Διαχείρισης είναι, ανεξάρτητα από εμπορικούς και κοινοτικούς στόχους, να θέτει και στόχους οικονομικής και πολιτιστικής φύσης, καθώς και να μεριμνά και για τα υλικά αγαθά που χρησιμοποιούνται. Για παράδειγμα, εάν γίνει μία ανακαίνιση σε ένα κτίριο για να στεγάσει μία έκθεση πρέπει να φροντίσει και για το πως θα αξιοποιηθεί αυτό στο μέλλον.

Καθήκοντα του Διαχειριστή Πολιτισμού είναι να δώσει την καθοδήγηση για να στηθεί ένα πολιτισμικό δρώμενο, να εξασφαλίσει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχία του, όπως και να μεριμνήσει για τη δυνατότητα διαδραστικότητας των συμμετεχόντων, δηλαδή των καλλιτεχνών και του κοινού. Άλλο σημαντικό καθήκον είναι να καθοριστεί εξ αρχής ποιο είναι το κατάλληλο κοινό για τη σχεδιαζόμενη παράσταση/έκθεση.

Πρόκειται συνεπώς για ένα σύμπλεγμα από ενέργειες, οι οποίες εξασφαλίζουν την διενέργεια των πολιτισμικών εκδηλώσεων και την πραγμάτωση των στόχων τους.

- **Πεδία εργασίας:**

- Η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων (εκθέσεων, συναυλιών, κλπ..) για λογαριασμό πολιτισμικών οργανισμών, ιδρυμάτων (κρατικών ή όσων λειτουργούν με κληροδοτήματα)
- Η διαχείριση μουσείων, θεάτρων, πολιτιστικών κέντρων ή κέντρων αναψυχής

---

¹ Cultural management (ENG), Gestion Culturelle (Fr)

- Υπηρεσίες για κρατικούς ή ιδιωτικούς οργανισμούς
- Συνεργασίες με τον κλάδο των τουριστικών και μεταφραστικών επαγγελμάτων

Σχετικά με το τελευταίο υφίσταται ο τομέας του πολιτιστικού-θρησκευτικού τουρισμού, που συνδέει τον τουρισμό με τα πολιτιστικά δρώμενα, τις εκδόσεις οδηγών και τα ιστορικά-θρησκευτικά μνημεία της κάθε χώρας.

Ένα καλό παράδειγμα που συνδυάζει τον Τουρισμό και την Διαχείριση Πολιτισμού είναι οι εκθέσεις με θέμα τον Μέγα Αλέξανδρο που πραγματοποιήθηκαν σε διαφορετικές χώρες και αποτέλεσαν μεγάλο πόλο έλξης για εκατοντάδες χιλιάδες επισκέπτες (σχετική αναφορά γίνεται στο παράρτημα Α, 1).

Για να πραγματοποιηθεί μία έκθεση σε ένα μουσείο είτε μικρή, είτε μεγάλη είναι απαραίτητες πολλές και συγκεκριμένες δράσεις.

Οι δράσεις αυτές αναλύονται παρακάτω με αφορμή την έκθεση “Heracles to Alexander the Great” που πραγματοποιήθηκε στο μουσείο Ashmolean της Οξφόρδης, ένα από τα σημαντικότερα πανεπιστημιακά μουσεία τέχνης και αρχαιολογίας στον κόσμο.

Οι προσωρινές εκθέσεις που διοργανώνονται σε ένα μουσείο προσελκύουν συχνά μεγάλο κοινό, ενώ μερικές φορές λειτουργούν σαν πολιτισμικός μαγνήτης.

Με αφορμή μία τέτοια έκθεση ένα μουσείο έχει την ευκαιρία να συγκεντρώσει και να παρουσιάσει έργα ή έγγραφα εξαιρετικά και ξεχωριστά για την ομορφιά, την ιστορική αξία, τα μεταδεδομένα τους αλλά και την επιστημονική τους σημασία. Εκτός αυτού δίνεται η δυνατότητα σε εκθέματα που “χάνονται” μέσα στις αίθουσες των μεγάλων μουσείων ή στις αποθήκες τους να βγουν από την αφάνειά τους².

Η έκθεση “Heracles to Alexander the Great” στο μουσείο Ashmolean συμπεριλάμβανε 500 αντικείμενα/εκθέματα τα περισσότερα από τα οποία εξετέθησαν για πρώτη φορά στον κόσμο. Πρόκειται για ευρήματα των ανασκαφών που έγιναν στους τάφους και το παλάτι των Αιγών³.

---

² GIRARDET Sylvie et MERLEAU-PONTY Claire, *Une expo de A à Z, Concevoir et réaliser une exposition*, Paris, Musée en Herbe-OCIM, juin 1994.

³ Η πόλη των Αιγών, γνωστή σήμερα με το όνομα Βεργίνα, βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Ελλάδας και ήταν η πρώτη Μακεδονική πρωτεύουσα με βασιλεύουσα την δυναστεία των Τημενιδών, απόγονων κατά την μυθολογία του Ηρακλή. Από την δυναστεία των Τημενιδών προέρχονταν ο Βασιλιάς Φίλιππος ο 2^{ος} και ο γιος του Μέγας Αλέξανδρος.

Οι πρώτες επαφές για την πραγματοποίηση της εν λόγω έκθεσης ξεκίνησαν το 2007 μεταξύ των μουσείων Ashmolean και Βεργίνας και η έκθεση πραγματοποιήθηκε τελικά το διάστημα 7 Απριλίου-29 Αυγούστου 2011.

Στη διοργάνωση μίας έκθεσης συνεργάζονται εκτός από τους επίσημους φορείς πολλά άτομα διαφορετικών ειδικοτήτων και μεταξύ αυτών και μεταφραστές, ενώ συχνά διάφοροι εξωγενείς παράγοντες μπορεί να επιταχύνουν ή να καθυστερήσουν τις απαραίτητες διαδικασίες ή ακόμα και να προκαλέσουν διάφορα προβλήματα.

Στη συγκεκριμένη έκθεση ή έγκριση από το Υπουργείο Πολιτισμού-Τουρισμού ήρθε καθυστερημένα, τον Οκτώβριο του 2011. Επίσημα οι προετοιμασίες ξεκίνησαν στα μέσα Νοέμβριου του ίδιου έτους.

Στόχος της έκθεσης ήταν να παρουσιάσει στον επισκέπτη την εξέλιξη του Μακεδονικού Βασιλείου από την αρχή του (τέλος της εποχής του χαλκού και αρχή της εποχής του σιδήρου) μέχρι την εποχή του Αλεξάνδρου του IV, γιού του Μεγάλου Αλεξάνδρου και τελευταίου απογόνου της δυναστείας των Τημενιδών.

Ο μεγάλος αριθμός των ευρημάτων που εξετέθησαν βοήθησε το κοινό αλλά και τους ενδιαφερόμενους ερευνητές να καταλάβουν τη ζωή και τη δομή στο Μακεδονικό Βασίλειο.

- **Ποια ήταν όμως τα βήματα που οδήγησαν στην πραγματοποίηση αυτής της έκθεσης;**

Πρώτο βήμα

Το Μουσείο των Αιγών κατάρτισε και έστειλε την μεταφρασμένη από την Ελληνική λίστα των αντικειμένων που θα μεταφέρονταν για να εκτεθούν στο μουσείο Ashmolean.

Το μουσείο Ashmolean από τη πλευρά του δημιούργησε σε συνεργασία με το μουσείο των Αιγών το σενάριο βάση του οποίου θα παρουσιάζονταν τα εκθέματα. Παράλληλα ξεκίνησε η προσπάθεια ανεύρεσης χορηγιών, καθώς και η προετοιμασία του καταλόγου της έκθεσης.

Δεύτερο βήμα

Σειρά είχε η κατασκευή των επεξηγηματικών αφισών και των ετικετών που θα έμπαιναν μπροστά από τα αντικείμενα. Παράλληλα άρχισε η επιλογή και φωτογράφιση των εκθεμάτων που θα χρησιμοποιούνταν για την προβολή της έκθεσης, η συγγραφή του οδηγού για τους επισκέπτες και η παραγωγή των

εμπορευμάτων για το πωλητήριο του μουσείου, όπως ταχυδρομικές κάρτες, φιγούρες, αφίσες, κούπες, μπρελόκ κλπ.

Στο ίδιο χρονικό διάστημα ξεκίνησε και η διαφήμιση-προβολή της έκθεσης, όπως και η διοργάνωση συνεντεύξεων τύπου. Έτσι άρχισαν να γράφονται άρθρα για την έκθεση, να γίνονται τηλεοπτικές εκπομπές και αφιερώματα με στόχο την καλύτερη πληροφόρηση του κοινού.

Τρίτο βήμα

Το βήμα αυτό αφορούσε την υλοποίηση της έκθεσης (κατασκευή βιτρινών μέσα στις όποιες θα τοποθετούνταν τα εκθέματα, λεζάντες μεταδεδομένων, φωτισμός, εγκαταστάσεις κλπ).

Τέταρτο βήμα

Επρόκειτο για τις εναρκτήριες εκδηλώσεις, τα επίσημα εγκαίνια, τη διαρκή συντήρηση της έκθεσης, τις ξεναγήσεις, τα σχετικά θεματικά συνέδρια, τις διάφορες παράλληλες δράσεις και γενικά την επίλυση προβλημάτων κατά τη διάρκειά της.

1. Δανεισμός αντικειμένων

Η απόφαση έγκρισης μιας αίτησης δανεισμού αντικειμένων, που προορίζονται να εκτεθούν, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως η σημασία της έκθεσης, το επιστημονικό, καλλιτεχνικό, αλλά και το εκπαιδευτικό περιεχόμενο της.

Το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι εάν τα αντικείμενα μπορούν να μεταφερθούν διασφαλίζοντας τις κατάλληλες προϋπόθετες για την ασφαλή μεταφορά τους (πχ θερμοκρασία, προστασία από βλάβες, κλοπές κλπ).

Άλλο σημαντικό θέμα που λαμβάνεται υπ' όψιν είναι ο βαθμός αξιοπιστίας του φορέα που αιτείται τον δανεισμό των εκθεμάτων, όπως και η οικονομική κατάσταση και η πολιτική σταθερότητα της χώρας, στην οποία θα πραγματοποιηθεί η σχεδιαζόμενη έκθεση.

2. Μεταφορά και ασφάλιση των αντικειμένων

Ο φορέας που δανείζεται τα αντικείμενα έχει την υποχρέωση να εγγυηθεί για ικανοποιητικές συνθήκες μεταφοράς και έκθεσής τους⁴.

---

⁴ "General principals on the administration of loans and exchange of works of art between institutions", www.lending-for-europe.eu, http://www.lending-for-europe.eu/fileadmin/CM/public/documents/references/Bizot_Admin_of_loans.pdf.

Για την ασφάλεια των αντικειμένων της έκθεσης στο μουσείο Ashmolean, δόθηκε κρατική εγγύηση (governmental indemnity). Η διασφάλιση κρατικής εγγύησης, όταν αυτό είναι εφικτό, αποτελεί την πιο οικονομική επιλογή για ένα μουσείο συγκριτικά με τις ιδιωτικές ασφάλειες.

Στην περίπτωση της κρατικής εγγύησης ο δανειολήπτης διαβεβαιώνει τους ιδιοκτήτες των εκθεμάτων πως σε περίπτωση ζημίας ή απώλειάς τους, το κράτος θα τους αποζημιώσει.

Η κρατική εγγύηση καλύπτει τη μεταφορά των αντικειμένων προς τη χώρα στην οποία θα εκτεθούν, την αποθήκευση τους, την ασφαλή έκθεσή τους καθώς και την επιστροφή τους στη χώρα προέλευσης.

Αντί της κρατικής εγγύησης ο δανειολήπτης μπορεί να χρησιμοποιήσει ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία.

3. Ασφάλεια (Security)

Εδώ διακρίνουμε 3 κατηγορίες για το επίπεδο της επιθυμητής ασφάλειας⁵:

Υψηλή ασφάλεια για εκθέσεις με αντικείμενα μεγάλης αξίας, ευαίσθητα στο φως, την υγρασία και τη θερμοκρασία. Περιλαμβάνει αρχαιότητες, αντικείμενα από χρυσό, ασήμι, πορσελάνη κλπ. Σε αυτή την κατηγορία βρίσκονται οι περισσότεροι αρχαιολογικοί θησαυροί.

Μεσαία ασφάλεια για εκθέσεις με πρωτότυπα έργα τέχνης, πρωτότυπα δείγματα, αντικείμενα ή πρωτότυπες φωτογραφίες και χειρόγραφα.

Χαμηλή ασφάλεια για εκθέσεις που δεν περιέχουν πρωτότυπα αντικείμενα και υλικά ιδιαίτερα υψηλής αξίας.

Για κάθε κατηγορία υπάρχουν προδιαγραφές που υποχρεούται να ακολουθήσει το μουσείο που θα στεγάσει την έκθεση.

4. Η σύνοψη της έκθεσης

Τα μηνύματα που θέλει να μεταδώσει μία έκθεση αποτελούν τη σπονδυλική της στήλη.

Το περιεχόμενο, η ιδιαίτερη αξία του θέματος, όπως και το κοινό στο οποίο απευθύνεται η έκθεση, προσδιορίζουν το σενάριό της.

---

⁵ WITTEBORG P. LOTHAR, *Good Show! A practical guide for Temporary Exhibitions*, Washington DC, Smithsonian Institution, Second edition, 1991.

Η διαδρομή της επίσκεψης του κοινού στην έκθεση πρέπει να παρουσιάζεται σε θεματικές ή ιστορικές ενότητες. Κάθε ενότητα θα πρέπει να εμπεριέχει μία κυρίαρχη ιδέα. Έτσι οι επισκέπτες καθοδηγούμενοι βήμα-βήμα ανακαλύπτουν αβίαστα την αλληλουχία των ιδεών και των εικόνων μέσα από τα εκθέματα και τα κείμενα [μεταφρασμένα εδώ] που τα συνοδεύουν⁶.

Στην περίπτωση μίας αρχαιολογικής έκθεσης στόχος είναι η αναβίωση ενός αρχαίου πολιτισμού στα ματιά των επισκεπτών.

Η συγκεκριμένη έκθεση στο μουσείο Ashmolean παρουσιάστηκε σε 3 ενότητες⁷.

Πρώτη ενότητα: Ο κόσμος του βασιλιά

Ο επισκέπτης βλέπει ένα χάρτη με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου και διαβάξει κείμενα που αφηγούνται την ιστορία του. Παρουσιάζεται το γενεαλογικό δέντρο του Μεγάλου Αλεξάνδρου και αντικείμενα που σχετίζονται με τη μάχη και το κυνήγι.

Δεύτερη ενότητα: Ο κόσμος της βασίλισσας

Παρουσιάζεται μία εντυπωσιακή συλλογή με κοσμήματα και σκεύη για αρώματα και λάδια περιποίησης απαραίτητα για τη φροντίδα και την ομορφιά των γυναικών του παλατιού.

Για τις ανάγκες της έκθεσης κατασκευάστηκαν γυναικείες φιγούρες, οι οποίες φορούσαν τα κοσμήματα ώστε να αναδειχθούν καλύτερα στα μάτια των επισκεπτών.

Τρίτη ενότητα: Το Συμπόσιο

Τα Μακεδονικά συμπόσια ήταν ξακουστά όχι μόνο για τον πλούτο, την πολυτέλεια και την αφθονία, αλλά και για τη συμμετοχή σε αυτά μουσικών, ηθοποιών, ποιητών και διανοουμένων. Οι επισκέπτες μπορούσαν να δουν διάφορα σχέδια με αναπαραστάσεις από τα συμπόσια καθώς και ένα σχέδιο του παλατιού των Αιγών. Τα σκεύη που χρησιμοποιούνταν εκτέθηκαν με χρονολογική σειρά.

Μετά την επίσκεψη των παραπάνω ενοτήτων ο επισκέπτης μπορούσε να δει σε μία 3D αναπαράσταση το παλάτι των Αιγών και να ενημερωθεί για τον αρχαιολογικό χώρο και το ιστορικό των μέχρι τώρα ανασκαφών.

---

⁶ GIRARDET Sylvie et MERLEAU-PONTY Claire, *Une expo de A à Z, Concevoir et réaliser une exposition*, Paris, Musée en Herbe-OCIM, juin 1994.

⁷ GALANAKIS Yannis, PICKUP Sadire, *Heracles to Alexander the Great, Treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the Age of Democracy*, (7 avril-29 août 2011), Exhibition guide, Oxford, Ashmolean Museum, University of Oxford, 2011 .

5. Υλοποίηση της έκθεσης

Την υλοποίηση της έκθεσης (κατασκευή βιτρινών, μεταφρασμένες λεζάντες μεταδεδομένων, γυναικείες φιγούρες, φωτισμός κλπ) ανέλαβε μία ιδιωτική αγγλική εταιρεία.

Η καθυστερημένη έγκριση για την πραγματοποίηση της έκθεσης από το ελληνικό υπουργείο πολιτισμού είχε σαν συνέπεια, λόγω έλλειψης του απαραίτητου χρόνου, να μην βρεθεί η πιο οικονομική εταιρεία και να γίνει η επιλογή της εταιρείας με μοναδικό κριτήριο τη δυνατότητα ανταπόκρισης στις πιεστικές πλέον ημερομηνίες.

6. Ο Προϋπολογισμός της έκθεσης και οι χορηγοί

Υπάρχουν δύο ειδών δαπάνες που αφορούν μία έκθεση. Αυτές που έχουν σχέση με τη δημιουργία της έκθεσης και εκείνες που σχετίζονται με τη λειτουργία της⁸.

Για να ετοιμαστεί μία μεγάλη έκθεση σαν αυτή του Μεγάλου Αλεξάνδρου χρειάζονται περίπου δύο χρόνια. Στη συγκεκριμένη περίπτωση λόγω των καθυστερήσεων που αναφέρθηκαν η έκθεση έπρεπε να ετοιμαστεί εκ των πραγμάτων μέσα σε 5 μήνες. Ο περιορισμένος χρόνος με τα συνεπακόλουθά του ανεβάζουν σημαντικά τον προϋπολογισμό μιας έκθεσης.

Η έκθεση του Μεγάλου Αλεξάνδρου κόστισε συνολικά 400.000€.

Το μουσείο είχε περιορισμένο χρόνο και για την αναζήτηση χορηγών. Τελικά το ποσό που εξασφάλισε από τις χορηγίες ήταν 100.000€.

Εκτός από τις χορηγίες το υπόλοιπο ποσό για να καλυφθούν οι δαπάνες προήλθε από την πώληση των εισιτηρίων (8€/ 6€), του καταλόγου (25€) και των εμπορευμάτων στο πωλητήριο του μουσείου.

Το μουσείο αποκόμισε από τη συγκεκριμένη έκθεση σημαντικό κέρδος. Εάν υπήρχε περισσότερος διαθέσιμος χρόνος το κέρδος θα μπορούσε να είναι αισθητά μεγαλύτερο από τη μείωση των δαπανών και την αύξηση των χορηγιών.

7. Ο τίτλος και ο λογότυπος

Ο βασικός τίτλος "*Heraclès to Alexander the Great*" αναφέρεται στην περίοδο που καλύπτει η έκθεση ξεκινώντας από τη μυθολογία και φτάνοντας έως την ιστορική πραγματικότητα. Η αναφορά του στους δύο πιο διάσημους ήρωες της Μακεδονίας προκαλεί το ενδιαφέρον του κοινού.

---

⁸ GIRARDET Sylvie et MERLEAU-PONTY Claire, *Une expo de A à Z, Concevoir et réaliser une exposition*, Paris, Musée en Herbe-OCIM, [juin 1994].

Ο λογότυπος (logo) μιας έκθεσης μπορεί να προκαλέσει την πρώτη ισχυρή εντύπωση για την ταυτότητά της. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικός του θέματος και της αξίας της έκθεσης. Έτσι στη συγκεκριμένη έκθεση οι διοργανωτές επέλεξαν ως αντιπροσωπευτικό λογότυπο το χρυσό κεφάλι της Μέδουσας από τη θεματική ενότητα θησαυροί (*Treasures from the Royal Capital of Macedon*).

8. Σε ποιο κοινό στοχεύει μια έκθεση; Τα κείμενα μιας έκθεσης

Στο σχεδιασμό μιας έκθεσης είναι απαραίτητο να ορίζεται το κοινό στο οποίο θα απευθυνθεί (target audience) και βάσει αυτού να γράφονται, ή όπως εδώ μεταφράζονται, όλα τα ενημερωτικά και επεξηγηματικά κείμενα.

Τα ανάλογα κείμενα στην έκθεση του Ashmolean ήταν γραμμένα ή μεταφρασμένα στα αγγλικά και απευθύνονταν κατά κύριο λόγο σε ενήλικες και νέους άνω των 12 ετών, που δεν είχαν εξειδικευμένες γνώσεις αρχαιολογίας και ιστορίας.

9. Ο κατάλογος και ο οδηγός της έκθεσης

Ο μεταφρασμένος κατάλογος της έκθεσης του Μεγάλου Αλεξάνδρου είναι το αποτέλεσμα 18 συμμετοχών. Περιλαμβάνει 60.000 λέξεις κειμένου, 300 εικόνες και ένα παράρτημα. Το περιεχόμενό του καταλόγου και η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι αρκετά επιστημονικά. Περιέχει πολλές λεπτομέρειες σχετικά με τα αντικείμενα και την αρχαιολογική περίοδο στην οποία ανήκουν. Έτσι μέσω του καταλόγου ικανοποιούνται και οι απαιτήσεις για πιο εξειδικευμένες πληροφορίες. Ο συγκεκριμένος κατάλογος αγαπήθηκε πολύ από το κοινό και ένας στους τέσσερις επισκέπτες τον αγόρασε ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό για τα δεδομένα του μουσείου.

Ο κατάλογος της συγκεκριμένης έκθεσης, λόγω της έλλειψης χρόνου που προαναφέρθηκε δεν τυπώθηκε στο Hong-Kong όπως συνηθίζει το Ashmolean, αλλά στην Αγγλία, γεγονός που ανέβασε αισθητά το κόστος.

Ο οδηγός της έκθεσης είναι ένα εγκόλπιο 32 σελίδων και περιέχει 3 κεφάλαια, ένα για κάθε ενότητα της έκθεσης, καθώς και φωτογραφίες από τα πιο σημαντικά εκθέματα.

10. Ξεναγήσεις και παράλληλες εκδηλώσεις

Οι ξεναγήσεις έγιναν από τους επιμελητές (curators) που ετοίμασαν την έκθεση αυτή, αλλά δυστυχώς δεν υπήρχε χρόνος για την προετοιμασία audio-guides.

Είναι πολύ σημαντικό για ένα μουσείο να διοργανώσει παράλληλες εκδηλώσεις με την κάθε έκθεση, διότι αυτές λειτουργούν ως πόλος έλξης επισκεπτών. Έτσι το

μουσείο Ashmolean διοργάνωσε μια μεγάλη σειρά από επιστημονικά σεμινάρια, προβολές ελληνικών ταινιών με αγγλικούς υπότιτλους, εκδηλώσεις με ελληνική μουσική και θέατρο, μαθήματα ελληνικής γαστρονομίας, αλλά και δημιουργικές δραστηριότητες που απευθύνονταν στους μικρούς επισκέπτες. Για παράδειγμα είχαν κατασκευάσει μεγάλα σκάμματα γεμάτα άμμο, όπου τα παιδιά μπορούσαν να “παίξουν” τους αρχαιολόγους και να ανακαλύψουν “θησαυρούς”!

11. Προώθηση της έκθεσης

Την προώθηση μίας έκθεσης αναλαμβάνει το τμήμα δημοσιών σχέσεων και τύπου ενός μουσείου με το οποίο ο διαχειριστής πολιτισμού (cultural manager) βρίσκεται σε συνεχή και στενή συνεργασία.

Ακολουθείται μία συγκεκριμένη διαδικασία:

Αρχικά γράφεται ένα σύντομο δελτίο τύπου, που περιλαμβάνει μια περίληψη της έκθεσης, ημερομηνίες, τηλέφωνα κλπ, το οποίο και διανέμεται στα ΜΜΕ.

Εκτός από το σύντομο δελτίο τύπου γράφεται και ένα αναλυτικότερο δελτίο (συνήθως 15-20 σελίδες), το οποίο περιλαμβάνει περισσότερες λεπτομέρειες για την έκθεση και το μουσείο που τη διοργανώνει.

Ακολουθούν οι συνεντεύξεις τύπου.

Για τη συγκεκριμένη έκθεση διοργανώθηκαν 3 συνεντεύξεις τύπου μία στο Λονδίνο, μία στην Αθήνα, που συνοδεύτηκε με επίσκεψη στο παλάτι των Αιγών και μία στο μουσείο Ashmolean λίγο πριν την έναρξη της έκθεσης. Οι συνεντεύξεις και τα δελτία τύπου έχουν ως στόχο να προβληθεί η έκθεση στα ΜΜΕ όσο περισσότερο γίνεται, ώστε να γίνει προσέλκυση μεγάλου αριθμού επισκεπτών.

Τοποθετούνται διαφημιστικά πανό.

Έτσι, τοποθετήθηκαν διαφημιστικά πανό στην Οξφόρδη και στο Λονδίνο καθώς και στα λεωφορεία που συνδέουν τις δυο πόλεις.

Γίνεται επίσης ευρεία χρήση των ηλεκτρονικών μέσων προώθησης (website, Facebook, newsletters, e-mail κλπ).

12. Εγκαίνια

Η έκθεση ξεκίνησε στις 7 Απριλίου 2011.

Το πρωί της προηγούμενης ημέρας έγινε ειδική εκδήλωση αποκλειστικά για τους δημοσιογράφους και ακολούθησαν το απόγευμα τα εγκαίνια της έκθεσης με τη συμμετοχή των επίσημων αρχών.

13. Απολογισμός της έκθεσης

Μετά την λήξη μιας έκθεσης οι διοργανωτές πρέπει να κάνουν έναν απολογισμό αυτής. Ποια είναι τα κέρδη; Οι ζημίες; Τι προσέφερε αυτή η έκθεση; Επετεύχθησαν οι στόχοι;

Η έκθεση για τον Μέγα Αλέξανδρο ήταν η πιο σημαντική αρχαιολογική έκθεση που διοργάνωσε στην ιστορία του το μουσείο Ashmolean. Πέτυχε όλους τους στόχους της και αποκόμισε σημαντικά κέρδη. Εκτός αυτού επρόκειτο και για μία μακροπρόθεσμη επένδυση για το μουσείο, καθότι αναδείχθηκε η ικανότητά του να οργανώσει και να στεγάσει τόσο μεγάλες εκθέσεις, αλλά και να συνεργαστεί με διεθνείς φορείς. Επίσης προβλήθηκε και ο τομέας κλασικών σπουδών του πανεπιστημίου της Οξφόρδης -στο ποιο ανήκει το Ashmolean- γεγονός που αναμένεται να προσελκύσει περισσότερους σπουδαστές και ειδικούς ερευνητές στο μέλλον.

Μετά τη λήξη της επιτυχημένης αυτής έκθεσης το 20% των εκθεμάτων δανείστηκαν στο μουσείο του Λούβρου. Εκεί μαζί με την μόνιμη συλλογή του μουσείου (προερχόμενη επίσης από τις ανασκαφές στο παλάτι των Αιγών) και με άλλα αντικείμενα που μεταφέρθηκαν από αρχαιολογικά μουσεία της Ελλάδας, παρουσιάστηκαν στην έκθεση “Au royaume d’Alexandre le Grand. Macedoine Antique”.

Τα υπόλοιπα ευρήματα επέστρεψαν στις αποθήκες του Μουσείου των Αιγών, λόγω του ότι δεν υπάρχει ακόμη επαρκής μουσειακός χώρος ώστε να εκτίθενται επί μονίμου βάσεως.

Παίρνοντας ως παράδειγμα την έκθεση στο Μουσείο Ashmolean είδαμε πως ο διαχειριστής πολιτισμού (Cultural Manager) συντονίζει όλες τις απαραίτητες δράσεις.

Διαπιστώθηκε ότι όλες οι θεωρητικές γνώσεις της διοργάνωσης και της διαχείρισης εκθέσεων βρήκαν την εφαρμογή τους στην συγκεκριμένη έκθεση.

Η επιτυχία μιας έκθεσης εξαρτάται από πολλούς παράγοντες-κλειδιά που προσαρμόζονται στα χαρακτηριστικά της κάθε έκθεσης.

Οι παράγοντες αυτοί είναι η ιδέα που καθορίζει το θέμα της έκθεσης (Μέγας Αλέξανδρος, ένα όνομα ιδιαίτερα αναγνωρίσιμο που κεντρίζει το ενδιαφέρον).

Ο τόπος όπου γίνεται η έκθεση (γνωστό και καταξιωμένο μουσείο, ιδιαίτερα αξιόλογο για την έρευνα και τη διδασκαλία της αρχαιολογίας στελεχωμένο με

φημισμένο επιστημονικό προσωπικό, το οποίο συμμετείχε ενεργά στο σχεδιασμό και την πραγμάτωση της έκθεσης). Επιπρόσθετα η επιλογή του συγκεκριμένου χώρου βοήθησε στο να δοθούν οι χορηγίες, στη μεγάλη δημοσιότητα της έκθεσης και στην προσέλκυση ικανοποιητικού αριθμού επισκεπτών.

Η συνεργασία των φορέων καθώς και η στήριξη του κράτους.

Σημαντικό είναι η έκθεση να έχει σαφείς και ξεκάθαρους στόχους.

Τέλος εξέχοντα ρόλο παίζουν και οι προσωπικές σχέσεις.

Αυτές δεν συμπεριλαμβάνονται μεν ανάμεσα στους βασικούς κανόνες της διαχείρισης πολιτισμού, αλλά συχνά παίζουν καθοριστικό ρόλο στην έναρξη μιας συνεργασίας αυτού του μεγέθους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση έπαιξε ρόλο το γεγονός ότι ο αρχαιολόγος Μανώλης Ανδρόνικος -μεγάλο μέρος των εκθεμάτων το οφείλουμε στις δικές του ανασκαφές- σπούδασε στα πανεπιστήμια της Θεσσαλονίκης και της Οξφόρδης. Ο ίδιος και οι μαθητές του ανέπτυξαν πέραν των επιστημονικών και προσωπικές σχέσεις με τους συναδέλφους τους στην Οξφόρδη, γεγονός που βοήθησε ιδιαίτερα στην πραγματοποίηση της σημαντικής αυτής έκθεσης.

Μέσα από τέτοιου είδους εκθέσεις γίνεται γνωστός ο τόπος προέλευσης των εκθεμάτων και η ιστορία του, γεγονός που είναι μια σημαντική διαχρονική επένδυση για πολιτιστικό και όχι μόνο τουρισμό.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Βιβλία/ κατάλογοι μουσείων

- BOUVET-LANSELLE Violaine, DUPONT Catherine, MARTIN Chrystel, Musée du LOUVRE, *Au royaume d'Alexandre le Grand. La Macédoine Antique*, (13 octobre-16 janvier 2010), Album de l'exposition, musée du Louvre, Paris, octobre 2011.
- GALANAKIS Yannis, PICKUP Sadire, *Heracles to Alexander the Great, Treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the Age of Democracy*, (7 avril-29 août 2011), Exhibition guide, Oxford, Ashmolean Museum, University of Oxford, 2011.
- GIRARDET Sylvie et MERLEAU-PONTY Claire, *Une expo de A à Z, Concevoir et réaliser une exposition*, Paris, Musée en Herbe, OCIM, juin 1994.
- KOTTARIDI Angeliki, WALKER Susan, Ministère de la Culture grecque, ASHMOLEAN, *Heracles to Alexander the Great, Treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the Age of Democracy* (7 avril-29 août 2011), Catalogue de l'exposition, Oxford, Ashmolean Museum, 2011.
- MAC GREGOR Arthur, *Ashmolean Museum. A History of the Museum and Its Collections*, Oxford, Ashmolean Museum, 2007.
- WITTERBORG Lothar, *Good Show! A Practical Guide for Temporary Exhibitions*, Washington, Smithsonian Institution, second edition, 1991.
- NANASI Thomai, *Etude de la gestion de l'exposition « From Heracles to Alexander the Great. Treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the Age of Democracy », qui a eu lieu au Musée Ashmolean d'Oxford (7 avril-29 août 2011)*.

Mémoire présenté sous la direction de Mme Nathalie Nyst, en vue de l'obtention du titre de master en gestion culturelle, à finalité Gestion culturelle appliquée, Université Libre de Bruxelles, Ιούνιος 2012.

Τύπος

- ARCHIMANDRITIS G., *Alexandre le Grand au Louvre*, TA NEA, 13/05/2012, consultable sur Internet : <http://www.tanea.gr/politismos/article/?aid=4665162>, consulté le 15/04/2012.
- ASHMOLEAN, *Heracles to Alexander the Great, treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the age of Democracy*, (7 avril-29 août 2011), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Friday 11 March 2011, Communiqué de presse, consultable sur Internet: <http://www.ashmolean.org/assets/docs/Exhibitions/Heracles2AlexanderPressRelease.pdf>.
- ASHMOLEAN, *Heracles to Alexander the Great, treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the age of Democracy*, (7 avril-29 août 2011),

Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, Dossier de presse, consultable sur Internet:

<http://www.ashmolean.org/assets/docs/Exhibitions/Heracles2AlexanderPressKit.pdf>.

- ASHMOLEAN, *Heracles to Alexander the Great, treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the age of Democracy*, (7 avril-29 août 2011), Ashmolean Museum of Art and Archaeology University of Oxford, programme du musée.
- Grande Galerie, *Le Journal du Louvre*, Paris, sept. /oct. /nov. 2011, n.17.
- LE FIGARO hors-série, *Alexandre le Grand: le royaume, l'époque, la légende*, Paris, Société du Figaro, Octobre 2011.
- LOUVRE, *Au royaume d'Alexandre le Grand. La Macédoine Antique*, (13 octobre-16 janvier 2010), musée du LOUVRE, dossier de presse, consultable sur Internet : http://www.louvre.fr/sites/default/files/medias/medias_fichiers/fichiers/pdf/louvre-dossier-presse-alexandre-grand.pdf, consulté le 14/04/2012.

Επιστημονικά άρθρα

- BIZOT GROUP à Paris, *Revised Loans Guidelines, Executive Summary*, 18 decembre 2009, p1-10, consultable sur Internet: http://www.lending-for-europe.eu/fileadmin/CM/public/documents/references/APPROVED_18_December_2009_Revised_Bizot_Group_LOANS_GUIDELINES-w_Exec_Summary.pdf, consulté le 20/03/2012.
- CANNON-BROOKES Peter, *Security standards for temporary exhibitions*, ICOM study, Cahiers d'étude = Study series, ICOM-ICMS, 1997, p18-19, téléchargeable sous: <http://icom.museum/what-we-do/resources/publications-database/publication/security-standards-for-temporary-exhibitions.html>, consulté le 23/03/2012.
- DEMBSKI Günther, *General considerations for museum security*, ICOM study, Cahiers d'étude = Study series; 4, ICOM-ICMS, 1997, p 3-6, téléchargeable sous: <http://icom.museum/what-we-do/resources/publications-database/publication/general-considerations-for-museum-security.html>, consulté le 23/03/2012.
- Department for Culture, Media and Sport, *Government Indemnity Scheme*, mars 2004, cosultable sur Internet: http://www.culture.gov.uk/what_we_do/cultural_property/3294.aspx, téléchargeable sous: <http://www.culture.gov.uk/images/publications/GISGUIDELINESWORDVERSION316March.pdf>, consulté le 20/03/2012.
- *GENERAL PRINCIPLES ON THE ADMINISTRATION OF LOANS AND EXCHANGE OF WORKS OF ART BETWEEN INSTITUTIONS*, JULY 1995 REVISED NOVEMBER 2002, p

- 40, consultable sur Internet: http://www.lending-for-europe.eu/fileadmin/CM/public/documents/references/Bizot_Admin_of_loans.pdf, consulté le 20/03/2012.
- KAYE Cheryl, *Communiqué de presse : conseils de rédaction*, 24-7PressRelease Newswire, consultable sur Internet : <http://www.experts-tourisme.fr/communique-redaction-b958707.htm>, consulté le 04/04/2012.
  - OSBORNE Peter, *Museum and Gallery security*, ICOM study, Cahiers d'étude = Study series ; 4, ICOM-ICMS, 1997, p13-17, téléchargeable sous: <http://icom.museum/what-we-do/resources/publications-database/publication/museum-and-gallery-security.html>, consulté le 30/03/2012.
  - REUNION DES MUSEES NATIONAUX ETABLISSEMENT PUBLIC A CARACTERE INDUSTRIEL ET COMMERCIAL(EPIC)PARIS (France) en collaboration avec STAATLICHE MUSEEN ZU BERLIN PREUSSISCHER KULTURBESITZ BERLIN (GERMANY), *Study No. 2003-4879 ordered by the European Commission to inventory national systems of public guarantees in 31 countries*, 187p, consultable sur Internet : http://www.lending-for-europe.eu/fileadmin/CM/public/documents/indemnity/EU_State_Indemnity_Schemes.pdf, consulté le 20/03/2012.
  - SOCIETY FOR HISTORICAL ARCHEOLOGY, *How do I pack artifacts for transport to the conservation / curation facility?*, 2006, consultable sur Internet: http://www.sha.org/research/conservation_facts/handle_artifacts.cfm, consulté le 23/03/2012.
  - STEFAN DE JAEGER, *Tristan*, 1981 (collection Frac Alsace), Médiathèque du Château, Benfeld, 2007-08, photo : Agence culturelle d'Alsace, *L'assurance des œuvres*, consultable sur Internet : <http://www.organisateur-exposition.org/assurance-oeuvres-exposition.html>, consulté le 20/03/2012.
  - THE MUSEUMS OF MACEDONIA. *Royal Tombs Vergina*, consultable sur Internet : http://www.museumsofmacedonia.gr/Archaeological_and_Byzantine/Arx_Bas_Taf_oi_Berginas.html, consulté le 19/03/2012.

Ιντερνέτ

- www.ashmolean.org:
  - “History of the Ashmolean”, <http://www.ashmolean.org/about/historyandfuture/>, consulté le 12/03/2012.
  - “The Ashmolean and the University of Oxford”, <http://www.ashmolean.org/about/university/>, consulté 15/03/2012.
  - “About the department”, <http://www.ashmolean.org/departments/antiquities/about/>, consulté le 15/03/2012.

- “Ancient Near East”,
<http://www.ashmolean.org/departments/antiquities/about/ANEast/>, consulté le 15/03/2012.
- “Ancient Cyprus”,
<http://www.ashmolean.org/ash/amps/cyprus/HomePage.html>, consulté le 15/03/2012.
- “Ancient Egypt and Sudan”,
<http://www.ashmolean.org/departments/antiquities/about/AEgypt/>, consulté le 16/03/2012.
- “Aegean Collections”,
<http://www.ashmolean.org/departments/antiquities/about/Aegean/>, consulté le 16/03/2012.
- “Ancient Greece and Rome”,
<http://www.ashmolean.org/departments/antiquities/about/AGreece/>, consulté le 16/03/2012.
- “History of the Ashmolean and Archaeology”,
<http://www.ashmolean.org/departments/antiquities/about/AshArch/>, consulté le 16/03/2012.
- “About the department”,
<http://www.ashmolean.org/departments/easternart/about/>, consulté le 16/03/2012.
- “About the department”,
<http://www.ashmolean.org/departments/heberdencoinroom/about/>, consulté le 17/03/2012.
- “About the department”,
<http://www.ashmolean.org/departments/westernart/about/>, consulté le 17/03/2012.
- “About the department”,
<http://www.ashmolean.org/departments/conservation/about/#sect1>, consulté le 18/03/2012.
- “Transformation 2009”, <http://www.ashmolean.org/transforming/2009/>, consulté le 18/03/2012.
- “A journey”, <http://www.ashmolean.org/transforming/journey/>, consulté le 18/03/2012.
- “New display strategy”, <http://www.ashmolean.org/transforming/newdisplay/>, consulté le 18/03/2012.
- “The Ashmolean Museum is one of the top twenty most popular free visitor attractions in England”, <http://www.ashmolean.org/news/index.php?id=162>, consulté le 18/03/2012.

- “From Heracles to Alexander the Great”, *www.londonatelier.com*, <http://www.londonatelier.com/Projects/Museum-Exhibition/From-Heracles-to-Alexander-the-Great>, consulté le 20/03/2012.
- “Building for the protection of the royal tombs of Vergina”, *odysseus.culture.gr*, http://odysseus.culture.gr/h/1/eh151.jsp?obj_id=3297, consulté le 22/03/2012.
- HELLENIC MINISTRY OF CULTURE AND TOYRISM, “17th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities”, *www.yppo.gr*, http://www.yppo.gr/1/e1540.jsp?obj_id=60, consulté le 20/03/2012.
- *www.louvre.fr*
  - “A l’auditorium”, <http://alexandre-le-grand.louvre.fr/fr/autour-exposition/auditorium.html>, consulté le 17/04/2012.
  - “Activités Culturelles”, <http://alexandre-le-grand.louvre.fr/fr/autour-exposition/activites-culturel.html>, consulté le 17/04/2012.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

- Συνέντευξη στις 28 Ιουνίου 2011 με τον Dr Ιωάννη Γαλανάκη, επιμελητή ειδικών εκθέσεων και επιμελητή της έκθεσης “*Heracles to Alexander the Great, treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the age of Democracy*” (7 avril-29 août 2011)
- Συνέντευξη στις 5 Ιανουαρίου με την κα. Ευρυδίκη Κεφαλίδου, Προϊσταμένη του Τμήματος: Κεραμική, τοιχογραφίες και ψηφιδωτά του Αρχαιολογικού Μουσείου της Θεσσαλονίκης και μέλος της ομάδας των αρχαιολόγων που συμμετείχαν στην προετοιμασία της έκθεσης “*Au royaume d’Alexandre le Grand. La Macédoine Antique*” στο μουσείο του Λούβρου.
- Συνέντευξη στις 8 Μαρτίου με τον Dr André Gob , μουσειολόγο και καθηγητή του Université Libre de Liège.
- Επικοινωνία μέσω e-mail με την κα. Susie Gault, Προϊσταμένη του τμήματος Δημοσίων Σχέσεων και Τύπου του μουσείου Ashmolean η οποία με προμήθευσε με το υλικό προβολής της έκθεσης “*Heracles to Alexander the Great, treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the age of Democracy*”.

Παράρτημα

Παράρτημα Α,1

1^η έκθεση:

Τόπος: Onassis Foundation, New York, USA

Διάρκεια: 10.12.2004-28.05.2005

Τίτλος: "Alexander the great: Treasures from an Epic Era of Hellenism"

2^η έκθεση:

Τόπος: Ashmolean Museum, Oxford, United Kingdom

Διάρκεια: 07.04.2011-29.08.2011

Τίτλος: "Heracles to Alexander the Great. Treasures from the Royal Capital of Macedon, a Hellenic Kingdom in the Age of Democracy"

3^η έκθεση:

Τόπος: Louvre Museum, Paris, France

Διάρκεια: 13.10.2011-16.01.2012

Τίτλος: "Au royaume d'Alexandre le Grand. Macedoine Antique. "

4^η έκθεση:

Τόπος: Australian Museum, Sydney, Australia

Διάρκεια: 24.11.2012-28.04.2013

Τίτλος: "Alexander the Great, 2000 years of exhibition"

5^η έκθεση:

Τόπος: Ausstellungszentrum Lokschuppen, Rosenheim, Bavaria, Germany

Διάρκεια: 22.03.2013-03.11.2013

Τίτλος: "Alexander der Große"

Παράρτημα Α, 2

Ενδεικτικά στατιστικά στοιχεία

Την έκθεση στο Ashmolean επισκέφθηκαν 43.464 άτομα πολύ μεγάλος αριθμός για τα δεδομένα του μουσείου, ενώ στο Λούβρο που είναι ένα από τα μεγαλύτερα μουσεία την έκθεση είδαν 365.212 επισκέπτες. Πολύ μεγάλη επισκεψιμότητα είχε και η έκθεση στην Αυστραλία με πάνω από 160.000 επισκέπτες.